

Jovica Acin

Belgrádi jegyzet az iróniáról

Nem tudok eltekinteni attól, hogy ott élek, ahol élek, s akárhányszor tudomást szerzek mások balvégzetéről, sikoltani támad kedvem. Sikoltani akarnék: én is közülük való vagyok, tépjetek szét engemet is.

A gyerekek és a nők mészárlásával szembesülve furcsa fájdalmat érzek. Ilyenkor szívesen megváltoztatnám a nemem, és heves meggyőződéssel hangsúlyozom, hogy a gyerekek: külön nép, a nagyvilág egy különleges népe, az egyetlen ártatlan és fantázia-dús nép, s a felnőttek minden imaginációja tőlük ered. S amikor illetén érzelmeim látókörében a magam imaginációját vizsgálom, akkor belátom, hogy az mindig és úgyszólván természetesen az áldozat pozíciójából indul ki, bárki legyen is az. Azt szeretném, ha a beszédem az áldozat beszéde lenne, mert csak ez a beszéd szólal a megközelíthetetlen igazság oltalmából, minden politikai és nemzeti hamisság hatókörén túlról, és kis híján felajánlanám magam cserébe a fanatikusoknak, a hidegvérű vérengzőknek, a rablóknak, a gonoszság foglyainak: vegyetek engem, ne mást, én vagyok a ti igazi ellenségeitek.

Az érzést, mely arra bír, hogy mindig az áldozat pártján álljak, nem csak az a pontosan behatárolt hely hívja életre, ahol vagyok. Ha megfontolom, világossá válik, hogy ez az érzés nem csak a Balkánhoz kötődik például. Egy planetáris érzésről van szó. Íme, szédítő sebességgel változom át mindenkivé, akit tönkretettek és kiirtottak. Az vagyok, akit gyűlölnék, az áldozat, akit körmönfont stratégiákkal bünnözővé kiáltanak ki. Minden tiltott vallás hívévé válok, mi mindenné nem, ki mindenné nem... Még valami: nemcsak a Föld nevű bolygóról van szó, hanem az ember történelméről. Ami a reménytelenség, a kínok, a pogromok történelme, a mi történelmünk, melyben bárki lehetek, és rendíthetetlenül kimondom — én a reménytelenül idegen, a megkínzott, az üldözött vagyok. És éppen ezért, mondhatni: a történelemmel való intim viszonyom miatt ismerem fel ma innen, Belgrádból a kisebb-nagyobb eseményekben lappangó balvégzetet, mely a történelem révén sújt le ránk. Megváltoztak a történelmet alkotó események régi kulcsai. És ez az észrevétlen, ám messze-

ható változás kiszolgáltat minket valami hallatlan, baljós irónia kénye-kedvének, mely irónia látszólagossá tudja változtatni azt, ami történik. A valóság virtuálissá válik. Minden, ami történik, olyan, mint valami szimuláció, mint valami játék, mely köré kritikai tudatunk hálóját fonogathatjuk, melyben erkölcsöt gyakorolgathatunk, kísértésekkel küszködhetünk, anélkül, hogy mindez akár egyetlen pillanatra megérintené a valóságot. Éppen ezért Belgrád — az elmúlt években egyre komolyabb próbákra téve a különbségek és az azonosságok iránti érzékemet, a másik iránti érzésemet és erkölcsömet, mely az áldozattal, a másikkal való azonosulásra készítet — mindenképpen a világ egyik többjelentésű helye, ahol az ember közvetlenül szembesülhet ezzel a nemrég megszületett iróniával: a valóság iróniájával.

Már abban is irónia van, hogy egy olyan helyről beszélek az iróniáról, amelyet elárasztottak az én és a másik közötti egyensúly megtartására irányuló próbálkozások, s a kísértések, hogy az ellentétes értelmek talaján meghúzzunk egy görbe és bizonytalan vonalat, mely mindenkiben elválasztja a jót a rossztól.

A történelem folyamán szüntelenül a valóság gyenge pontjai után kutattunk. Lecsaptunk rájuk, és el akartuk foglalni azokat, bármiképp, forradalommal, pusztá hatalombitorlással vagy más módon ellenőrizni akartuk a történelmet, összhangba hozni az események okait és következményeit. Néhány évtizeddel ezelőtt, amikor elmondhattuk, hogy modern időköt élünk, vajon nem hittük-e, hogy rajtunk múlik egy-egy esemény kirobbanása? Dehogynem, sőt eszerint cselekedtünk. Falszifikáltuk az eseményeket, megszürtük, mozgattuk őket. És lehetséges volt az állam titkos életéről, titkos diplomáciáról, titkos ügynökségekről beszélni... Több-kevesebb sikerrel félrevezettek bennünket a totalitárius vagy demokratikus spektákulumokkal, félrevezettek a katonai puccsokat, az eltűnt embereket, a koncentrációs táborokat, mészárlásokat, a tömeges éhhalált illetően... A titok a történelem feletti hatalomban rejlett. A kópia őrzött valamit az eredeti lényegéből, nem rengette meg az eredeti létezésének lehetőségét. Eb-

ben volt az esélyünk: a titok nem volt feltétlenül abszolút, a bűntény nem volt tökéletes. Lehetséges volt az áldozat helyére állni, ellenkezni, valóságosnak lenni a bármily szörnyű, de reális történelemben.

Aztán egyszerre: az okok és következmények aránytalansága. Ezért jut eszükbe a mai bölcselőknek egyre gyakrabban és rendszeresebben a történelem végének, eltűnésének eszméje, az a gondolat, hogy már nem a reális időben zajlik az életünk. Már ez az eszme is tünet. Mintha nem fognánk fel, hogy kétségbeesésből fakad, mely szélsőséges, objektív melankóliává változik át, amikor szembesül azokkal a meg-meglóduló, elkerülhetetlen processzusokkal, melyekben csak mint átmeneti és eldobható szubsztanciák veszünk részt, végképp tehetetlenül. Az említett eszme szerzői tulajdonképpen csupán csak az elsők azok közül, akik beleesnek egy olyan processzus vermébe, melyet senki sem láthatott előre. Nem arról van szó, hogy a történelem eltűnése a történelem része lenne, hanem arról, mintha a történelem csak eltűnésének jeleit produkálva tűnhetne reálisan folytathatónak. Az időzöjles eltűnést szó szerint vesszük. A történelem gyenge pontjai után kutatva elhárítottuk azt a felismerést, hogy éppenséggel mi magunk vagyunk a leggyengébb pont.

Habár már nem érezzük az események valóságát, a dolgok mégis valóban megtörténnek. A kimondhatatlan szenvedéseket végső soron spektakulumként éljük meg, mint valami bemutathatót, s ekként csupán mint előadást, mint látszatot a látszatok világában. A terror és az emberek közti vadállati gaszágok kísérteties *első adása*, mely kiszámítottan adagolja a pokol képeit, és így paradox módon megsemmisíti a bűntudat és a megbánás klasszikus érzéseit, végső soron csak a közöny újabb járványának áttétele. A történelem megfilmesül, és ez az egyik első szakasz az események entrópiájának útján, mely út minden esemény és minden érték nivellálódásához vezet. A médiumok, az információs hálózatok a fikcionalizáció történelmi stratégiájának járulékaik, és azt hirdetik, mintha minden csak fikción történt volna meg.

Így van ez a posztmodernnek nevezett művészetben, irodalomban is. Az elemek, melyeket azért vizsgálunk bele egy műbe, hogy növeljük a mondottak realitását, hogy általuk közvetítsük a realitás működését, olybá tűnnek, mintha a fikció effektusai volnának, úgyhogy maga a beszéd is elveszítette szubjektumát, mintha csak a semmiből bukkanna elő.

Maga a történelem kezdte el tehát leplezni önmagát; az eseményekben mindig ott bujkál egy elem,

mely irreálissá teszi azokat. Az események önmagukat hamisítják, megfosztanak bennünket a verifikáció lehetőségétől, az ehhez szükséges reális időtől. Már önnönmagukat átszűrjük, a láthatatlanságig transzparenssé válva. Helyet cserélnek egymás közt, s ezzel bennünket is megfosztanak helyüinktől és időnktől. Ismét az igazság és hazugság túloldalán vagyunk, de nem úgy, ahogy azt a metafizika mint hierarchizált szellemi hatalom ellen lázadók kívánták, hanem úgy, ahogy maga a történelem hívja ezt most elő. A valós csakis mint fikció vált lehetővé. És mi a fikтивitás effektusainak rabjai vagyunk. A reális nem létezik többé számunkra; fikcióvá változik át a szemünkben. Pánikba esünk a világ ily mértékű irrealizációjától. Ha nemrég még lehetetlen volt a tökéletes bűntény, manapság egyre lehetségesebb. Éspedig nem mint fikció, hanem mint a valóság rémsége, ami megfoszt bennünket minden eszköztől, minden módszertől, ami ahhoz kellene, hogy megérőítsük valóságát. Azok a bűntettek, melyek az utóbbi években történnek körülöttem, jelentős mértékben megközelítik a vágyott tökéletesség eszményét. Azon a ponton állunk, amikor az emberi gondolkodás minden eddigi tézise, a megismerés minden módszere egyszerűen kifűjt, és tévedésként lepleződik le.

Semmit sem tudunk a világról; mindaz, amire állítólag a történelem tanított eddig bennünket, hamu lett. Nincs más hátra, mint előről kezdeni, egészen más, még kimerítetlen, még hozzáférhetetlen feltételek között. Szakadék fölött függünk, és még örülnünk is kéne ennek, mert már ez az egyetlen valamelyest biztos helyzet.

A jövő, melyre áhítózunk, már múlt, és ha valamivel többet szeretnénk tudni róla, meg kellene alkotnunk a jövő retrospektíváját. Ám ez is fölösleges, hiábavaló vállalkozás. Az újabb kori történelem során felgyülemlett energiákat most az ürességbe fektettük bele. A másik iránti érzéseimet a fikcionalizált történelem végül is ironikusan fogadja, mint az individuális katasztrófák üres cikornyáit, mely katasztrófák valóság ugyan, a gondolkodás mégis csupán mint a fikтивitás effektusait képes számba venni őket.

Így írok az iróniáról Belgrádban, mely város a jelen pillanat rabságában azon a határon van, hogy ne ismerje el az írás iróniáját, tudniillik az alkotóképeséget a valós világ rémségei közepette, s elterelve a figyelmet mindennemű gazzettekről, ne vegye észre az imaginációban az ember örök lelkiismeretét.

RADICS VIKTÓRIA FORDÍTÁSA